

ПИСАНКАРСТВО. ТЕХНІКА. СИМВОЛІКА

О. М. КУЗЬМЕНКО, художній редактор комп'ютерної графіки, верстальниця видавництва «Педагогічна преса»

Традиція виготовлення писанок – розписаних пташиних яєць сягає далеко в глибину століть. Культ пташиного яйця як символу життя, як уособлення його зародження і продовження виник на ранніх стадіях розвитку суспільства. Звичай розписувати яйця поширився задовго до розповсюдження християнства і відомий у багатьох народів світу. В народних звичаях і обрядах, особливо весняного циклу, яскраві декоративні писанки відігравали вельми важливу роль.

*Писанка – це неповторне багатство.
Його треба берегти, як безцінний скарб!
Нам треба пишатися ним перед усім світом.*
О. Довженко

Пташине яйце, розписане мініатюрним орнаментом, називають писанкою. Назва походить від слова «писати», тобто прикрашати орнаментом. Оздоблюються писанки геометричним, рослинним зооморфним (риби, птахи, звірі, людина), пейзажним орнаментами, християнськими символами. Писанка – одна зі стародавніх форм українського народного розпису, в якому наші пращури втілювали свої прагнення, віру. Писанка – це символ весни, сонця, повернення природи до життя.

Багато народів світу шанували яйце і мали власну атрибутику його возвеличення. У багатьох стародавніх народів збереглися перекази, в яких яйце є джерелом життя, світла, тепла, навіть зародком Всесвіту.

В Україні писанки відзначаються поліфункціональністю, виконуючи обрядову, ігрову, декоративну функції функції. Обрядова писанка пов'язана зі святкуванням Великодня. Зі свячених писанок починався великодній обід, їх дарували на знак поваги, любові, з побажанням добра. Вони були своєрідним оберегом у хаті, тому їх намагалися зберегти до наступної весни.

Писанки служили об'єктом забави для дітей та молоді. З ними проводили ігри «навбитки» (з двох гравців виграє той, у кого яйце після вдарення одне об одне залишається цілим), «навкатки» (необхідно з відстані влучити в писанку іншого, котячи своєю по землі) тощо.

В Україні з писанками чинили магичні дії. Дбаючи про майбутній урожай, на весняного Юрія писанки котили по зеленій пшениці й за-

копували їх у землю. У великодній ранок молоді вмивалися водою, в яку перед тим клали крашанки і срібні монети, що мали надавати їм сили й краси. Вони були оберегом житла від грому й вогню, а людей і тварин охороняли від лихого ока.

Прикрашені відповідними узорами, вони водночас були яскравою оздобою кошика з харчами, який несли до церкви святити, а потім їх виставляли на видному місці на столі. З випорожнених писанок виготовляли так званих голубів, додаючи з кольорового паперу хвіст, крила, а голову робили з тіста. Цими голубами та писанками, нанизаними на шнурочки, прикрашали житло, насамперед поблизу ікон.

Дослідження візерунків писанок XVI–XVII ст. свідчать про те, що кожний із них – це не просто орнамент-фантазія окремих людей. Візерунки мали алегоричний зміст і відповідали іграм-молитвам на святі весни – гаївкам, веснянкам – та іншим звичаям і ритуалам.

Наші пращури вірили, що писанка має магичну силу, наділяли її особливою святістю, яка приносить добро, щастя, здоров'я, захищає людину від усього лихого, і відповідно її розмальовували.

Яйце птаха – це зародок життя, символ Бога – Сонця.

Фарби «писанки» символічні. Червоне яйце – любов, радість, життя; жовте – місяць, зорі; блакитне – небо, повітря, здоров'я; зелене – весна, воскресіння природи; бронзове – земля; чорне з білим – пошанування духів – душ померлих. Вони тісно пов'язані з багатьма юнацькими іграми – «Закликання весни», «Молодята», «Ворота-рі», «Сорок клинців» тощо.

Улюбленим кольором майстрів був жовтий та світло-зелений на темному, здебільшого коричневому або чорному тлі. Такі писанки можна побачити в Державному музеї історії України.

Матеріалом для писанки є пташине яйце. За технікою виконання сучасній писанці передувала крашанка – яйце пофарбоване в один колір рослинними фарбами. Пізніше з'явилася крашанка, яка побутує й до цього часу.

Яйце опускають у фарбу, потім крапають на нього гарячим воском.

Коли віск вихолоне, яйце кладуть у темнішу фарбу. Після цього яйце опускають у гарячу воду, де віск сходить із нього, залишивши різної величини і форми крапочки на кольоровому тлі.

Із кінця XIX ст. поряд із писанками створюються дряпанки і мальованки. Дряпанка – це

крашанка, на якій орнамент видряпано голкою або металевим стержнем. *Мальованка* – це яйце, розписане фарбами за допомогою пензля.

Часто в оздобленні писанок використовують поєднання двох і більше прийомів розпису (крашанка, мальованка, дряпанка).

У 80-х роках ХХ ст. до писанкарства звертаються професійні художники, народні майстри старшого покоління. В містах виникають музеї писанок (м. Коломия). Великі експозиції писанок має Львівський музей, етнографії та художніх промислів України – понад 11 000 штук із 20 областей України. Українські писанки можна побачити за межами України: в Лондонському королівському музеї, в Санкт-Петербурзі в музеї етнографії, в музеях Праги, Кракова.

Нині мистецтво писанок чарує око розмаїттям орнаментальних мотивів і буянням насичених фарб, викликаючи загальне захоплення.

Писанкарство вважається одним із найцінніших різновидів українського декоративного розпису.

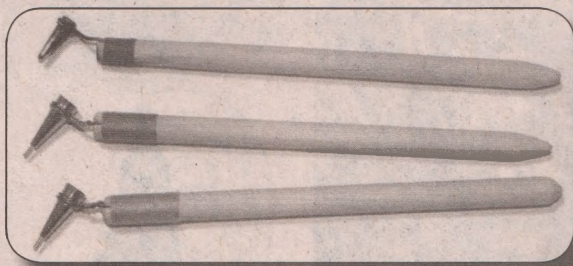
ТЕХНОЛОГІЯ ВИГОТОВЛЕННЯ ПИСАНКИ

Технологічний процес українського писанкарства передбачає врахування таких моментів: забезпечення учнів відповідними матеріалами та інструментами; обладнання робочого місця; унаочнення та алгоритмізація процесу.

Для виконання писанки необхідні такі матеріали: анілінові барвники різних кольорів, оцет для додавання у фарбу для яскравості кольору, ємності для барвників, ємність для видування писанок, віск (добре очищений від меду, світлого кольору), ємність для розтоплення воску, заздалегідь оброблене сіллю чи содою яйце (гусяче або куряче), лотки для яєць, свічник із парафіновою свічкою, сірники, олія, серветки, клейонка, блокнотик і простий олівець для виконання ескізів.

Інструменти: натфіль із гострим кінцем для просверлювання невеличких отворів з обох боків яйця; ложки, за допомогою яких ми занурюємо яйце у фарбу; писачок.

Писачок – спеціально виготовлений інструмент для нанесення воску на поверхню яйця. Він складається з дерев'яної ручки, до якої прикріплено жостяну лічку з невеличким отвором (мал. 1). Їх виготовляють народні майстри. Можна придбати в художніх салонах.

Мал. 1

Приготування розчину фарб

Пакетик анілінової фарби (5 г) та чайну ложку солі висипаємо в півлітрову банку. В електрочайнику готуємо окріп. Вливаємо в банку з фарбою та сіллю невелику кількість води, розмішуємо ложкою залишаючи її в банці, щоб не лопнула, додаємо води до половини банки (250 – 300 г). Коли розчин прохолоне, можна додати 1 ст. ложку оцту, щоб фарба краще лягала на поверхню яйця.

Відбір та підготовка яйця

- Бажано брати яйце з білою шкаралупою, бо на ній орнамент писанки буде яскравішим та контрастнішим. Можна використовувати і жовті яйця, писанка матиме приглушений специфічний колорит. Перевірити, щоб на яйці не було тріщин.

- Яйце потрібно обмити у воді, злегка натерти сіллю або ще краще миючим засобом і обмити трошки теплою водою. Досушити обтерти яйце чистою серветкою.

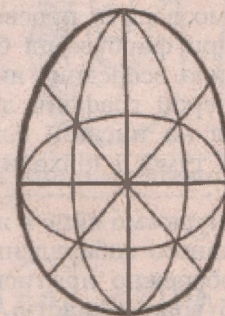
- Просверджуємо яйце з обох боків спеціальним натфилем.

- Видуваємо вміст яйця.

Підготовка до нанесення малюнка на яйце

- Розтоплюємо віск (60 – 100 г) у банці. Коли віск розігріється робимо підігрів більш слабким, який залишається протягом усієї роботи.

- Замальовуємо малюнок у блокноті.

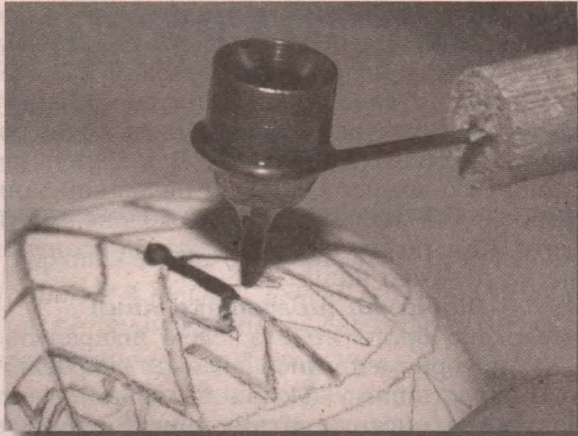
- Переходимо до робочого місця, до тумби з електроплиткою, на якій уже розтопився віск.

- Кладемо замальовки кожен біля себе на робочій тумбі, беремо приготовлене яйце, олівець, сідаємо навколо тумби і переносимо олівцем малюнок на поверхню яйця. Безумовно, це складне завдання, тому що набагато легше малювати на аркуші паперу, ніж на гладкій опуклій поверхні. На яйці не обов'язково малювати весь орнамент, достатньо розділити яйце на основні лінії і розмістити розташування орнаментів.

Нанесення малюнка на яйце

- Розділяємо яйце на основні лінії:
- Вздовж яйця від одного просвердленого отвору до другого провести замкнену лінію.

- Проводимо другу лінію, тільки з іншого боку, щоб поділити першу лінію навхрест у місцях отворів (на «меридіани»).

- Наносимо лінію поділу писанки навпіл, уперек (на «паралель»).

- Наносимо орнамент.

- Приступаємо до роботи з воском. Треба бути особливо обережним і акуратним, виконувати правила техніки безпеки та поведінки на уроках писанкарства.

- Занурюємо писачок у гарячий віск. Перший раз потрібно тримати його у воску довше, до 1 хв, щоб бляшана лічка писачка добре накалилася і гарно писала воском. Наступні рази тримати писачок у воску 10 с. Писачок занурюємо у віск по мірі його використання. Варто зазначити, що лічка писачка маленька, віск швидко закінчується й охолоджується, тому писачок занурюємо у віск досить часто.

- Перекриваємо воском просвердлені отвори для того, щоб при фарбуванні барвниками рідина не потрапила всередину яйця.

- Наносимо перші графічні лінії ті, які мають залишитися на писанці білими. Залишаємо писачок на тумбі і підходимо до столу із фарбами.

- Спочатку занурюємо яйце в жовту фарбу на 5 – 10 хв до повного забарвлення. Занурюємо яйце ложкою, обережно притискаючи його до дна банки, щоб воно повністю покрилося фарбою.

- Дістаємо ложкою яйце з жовтої фарби, не відводячи його від банки, другою рукою беремо яйце серветкою з ложки. Двома руками яйце легенько промокаємо серветкою (не обтираємо, а саме промокаємо, щоб не стерлася фарба). Маємо жовте яйце із нанесеними восковими лініями, під якими залишився білий малюнок.

- Переходимо до робочого місця і малюємо воском по жовтому тлі відповідно до зразка орнаменту в тих місцях, де має бути жовтий колір.

- Занурюємо в банку з фарбою червоного кольору, тримаємо там до повного фарбування, дістаємо так само іншою ложкою і промокаємо як попередній раз. Перед нами чер-

воне яйце з нанесеними восковими лініями, під якими залишаються попередні кольори – білий та жовтий.

- Наносимо гарячий віск писачком по червоному тлі у відповідних місцях за зразком.

- Занурюємо в банку із чорною фарбою. Яйце стає чорне, дістаємо, промокаємо до сухого.

- Запалюємо свічку. Розписану і пофарбовану писанку підносимо до свічки з боку від вогню для того, щоб віск розтопився. Відразу обтираємо розтоплений бік писанки. Повертаємо писанку іншим боком до вогню, знову розтоплюємо віск, швиденько обтираємо серветкою і знову повертаємо писанку до тих пір, доки не розтопимо весь віск, а писанка не засяє яскравими кольорами.

- Щоб надати писанці блиску, натираємо вовняною серветкою, змащеною в олії.

Оздоблення писанки кольоровим шнуром

Є безліч варіантів оздоблення писанки, про які ми говорили вище. У нашій роботі ми зупинилися на оздобленні її різнокольоровим шнуром.

Виготовлення шнура з китицями з кольорових акрилових або вовняних ниток для в'язання

- Відрізаємо нитку довжиною 80 см.

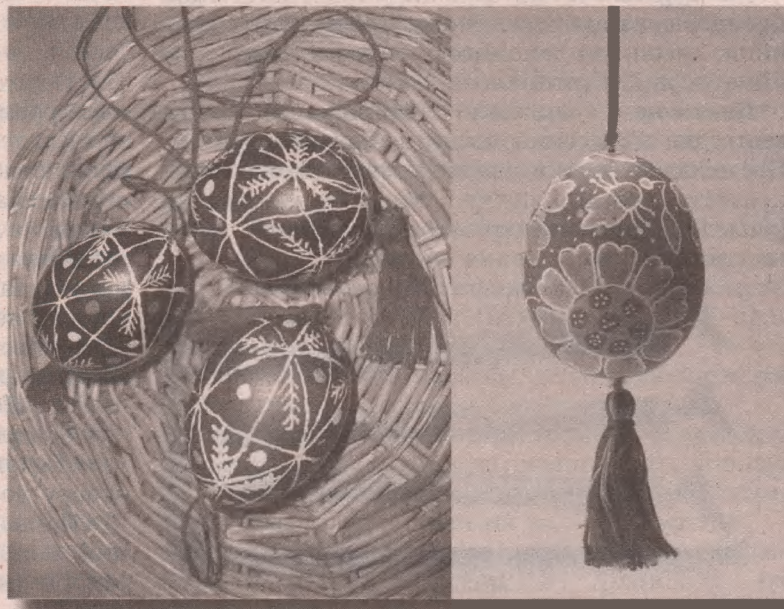
- 2 учні беруть нитку з двох боків і починають скручувати в різні боки (25 – 35 витків). Складаємо обидва кінці нитки до купи.

- Іншу нитку намотуємо на пальці до бажаної величини і товщини китиці.

- Розрізаємо всі витки намотки з обох боків і перев'язуємо китиці посередині скрученим шнурком.

- Складаємо китиці обрізаними кінцями і вгорі обв'язуємо ще однією ниткою, щоб закріпити розрізані нитки. Розрівнюємо китички вниз, розправляємо їх і підрівнюємо, трохи обрізаємо нерівні кінці.

- За допомогою циганської голки продіваємо шнур крізь отвори писанки.

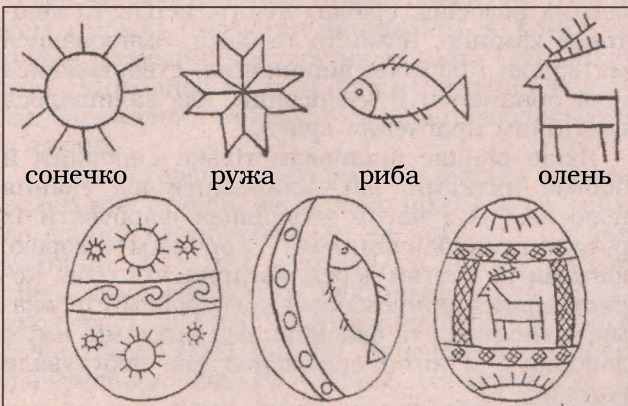

ІНСТРУКЦІЙНА КАРТКА № 1
 Мотиви та орнаменти українського народного розпису

Символи землеробства та скотарства

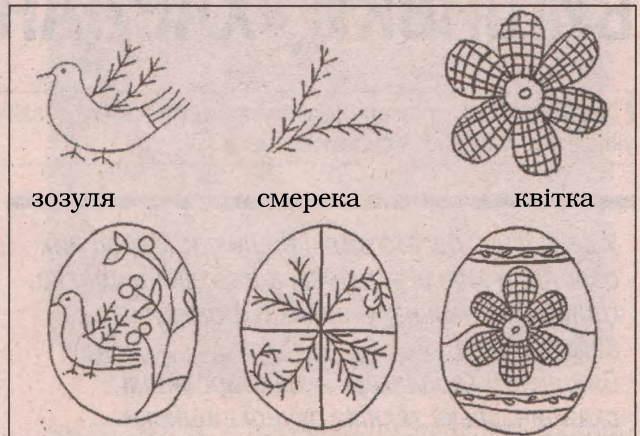
Символи здоров'я та довголіття

Лікувальні символи: сосна, соняшник

Символи кохання

Символи які попереджають небезпеку та оберігають домашніх тварин

Символи витривалості та сили

